

ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Є. М. КОМІСАРЕНКО, кандидат економічних наук

Розглянуто та систематизовано основні засади та чинники структуризація аграрного виробництва. Обґрунтовано перспективну орієнтацію зернової галузі на великотоварне виробництво, через систему заохочення та гарантувань з боку держави для створення територіального угруповання господарств з вищою продуктивністю, зберігання та переробки певних видів продукції.

Ключові слова: аграрний сектор, зернове господарство, структуризація виробництва, великотоварне виробництво.

Бажання швидкого збагачення та небажання підтримки наукової узгодженості в діях зумовлює дисбаланс у структурі посівів сільськогосподарських культур і, відповідно, провокує несприятливі умови саме для первинних виробників. Абсурдність ситуації підтверджується зменшенням рентабельності виробництва зернових, особливо в сприятливі (врожайні) роки.

У переході до інноваційної моделі зростання особливої актуальності набуває детермінація регіональної пріоритетності та балансу в структурі економіки. Тобто загальнодержавне зростання визначається відповідним етапом розвитку кожного складового сегменту. Не винятком є й аграрний сегмент, а особливо такий вагомий сектор як зерновий.

У даному контексті пріоритетність дослідження функціонування зернової галузі визначається загальнодержавним значенням зерновиробництва та потенційними експортними можливостями зерносировини і продуктів зернопереробки. Це обумовлено значним меліоративним фондом, сприятливими природно-кліматичними умовами, виробничим і науковим потенціалами.

Розвитку зернового господарства приділяється значна увага як з боку держави, так і з боку окремих учених. Вивченню даного питання присвячені дослідження вчених аграрників серед яких фундаментальними є дослідження В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, В. Л. Волинця, О. В. Калюжної, В. В. Ключана, М. Г. Лобаса, П. Т. Саблука, Л. М. Худолій, О. М. Шпичака та інших.

З низки питань, вирішення яких забезпечує стає перспективне зростання аграрного комплексу, на наш погляд, особливої уваги заслуговує структуризація виробництва. Тобто як, не допускаючи прямого адміністративного регулювання та втручання у виробничі процеси сільськогосподарських виробників, узгодити інтерес останніх максимізувати власні вигоди та прагнення держави в забезпеченні продовольчої безпеки.

Отже, лише всебічно обґрунтовані та виважені макроекономічні заходи можуть забезпечити мотивацію на мікрорівнях економіки.

Методика дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування засад формування структуризації зернового виробництва. Відповідно до поставленої задачі у роботі використовувались такі методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, системного аналізу, метод єдності

історичного та логічного в економічних дослідженнях. Інформаційною базою досліджень виступили праці провідних вітчизняних учених-економістів, офіційні матеріали Держкомстату України.

Результати досліджень. Вирішення поставленого завдання лежить в усвідомленні експортної орієнтації зерновиробництва та розв'язання низки задач: оптимізації вирощування зернових з урахуванням якісної оцінки земель; створення відповідних умов для базових спеціалізованих господарств, районів з виробництва зерно; удосконалення розміщення заготівельно-переробних підприємств з метою оптимізації зернових потоків.

Досвід країн з розвинутою економікою засвідчує, що вирішення окресленого питання є складним і багатоваріантним та обумовлюється етапом розвитку економіки в цілому, а практична реалізація потребуватиме значних витрат часу з постійним коректуванням відносно ринкової кон'юнктури.

На думку В. І. Бойка структуризація виробництва, як закономірність його розвитку, є однією з головних складових аграрної політики держави та галузевих управлінь [1].

Немчінов В. С. визначає раціональність розміщення сільського господарського виробництва через досягнення максимумів у: задоволенні різних потреб суспільства; забезпеченні продуктивності праці; продуктивності землі за умов підвищення її родючості [2].

Нині, аналізуючи зернові баланси та канали реалізації зерна виробниками, можна зробити висновок про значні тенденції експорту зерносировини. З одного боку це є прийнятним, адже беззаперечно сприяє перевищенню виробництва над внутрішніми можливостями споживання. Зрозумілим також є прагнення досягти та утримати щорічний валовий збір у максимальних межах.

Загальну схему структуризації виробництва з врахуванням основних чинників представлено на рис. 1.

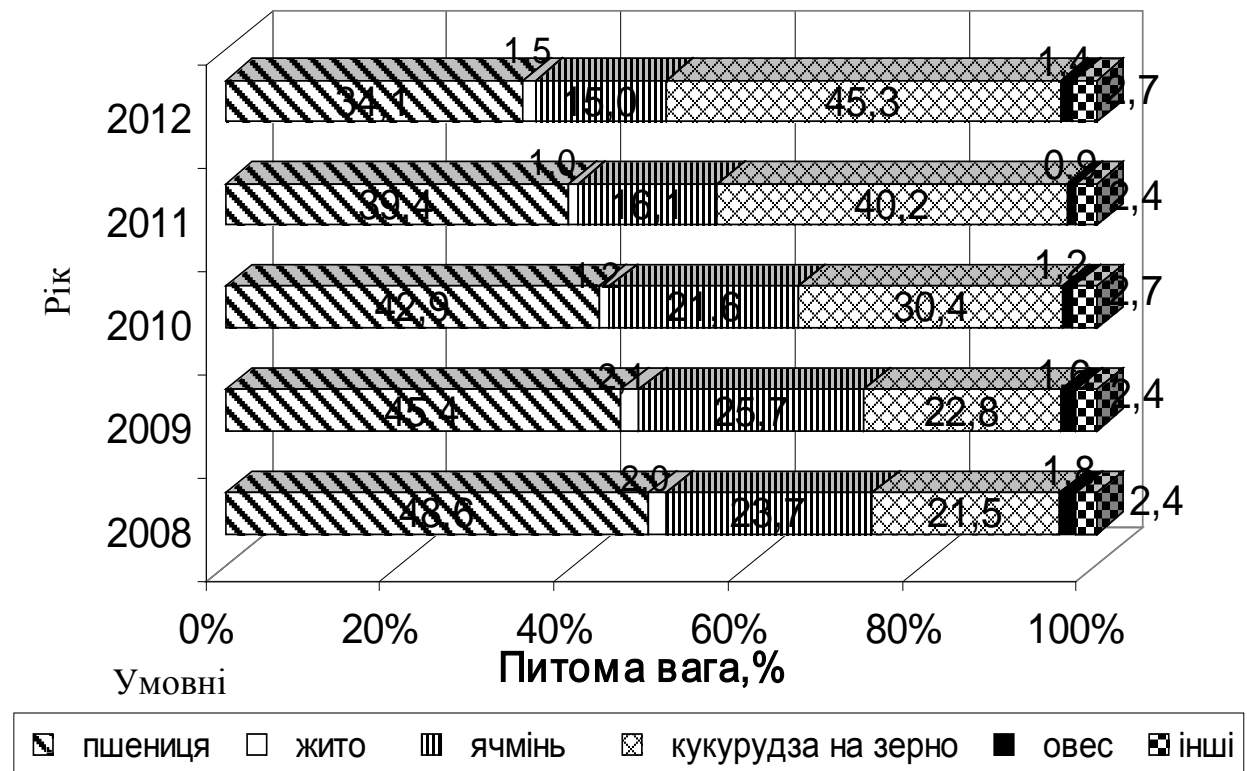

Рис. 1. Загальна схема основних засад структуризації виробництва

Існують різні погляди на стратегію розвитку та на формування структури виробництва. Так, "маркетинговий" підхід передбачає орієнтацію пропозиції на попит. Згідно з цим внутрішній попит може бути задоволений за будь-яких умов, а надлишки спрямовані на експорт. Цей варіант не передбачає суттєвих змін і може бути досягнутий сучасним рівнем виробництва. Інший підхід радикальніший і

спрямований на досягнення максимальних результатів валових зборів зерна в понад 60 млн т за рахунок збільшення питомої ваги кукурудзи та ячменю [3; 4].

Наочне відображення останніх тенденцій у зерновому виробництві за 2008 – 2012 роки зображено на рис. 2. [5]

Рис. 2 Динаміка структури виробництва зернових та зернобобових в Україні за 2008 – 2012 рр.

Виходячи з особливостей територій України та притаманних кожній специфічних відмінностей, детальніше дослідження проведемо в розрізі природних зон. Адже найвагомим чинником досліджуваного питання є територіальне розміщення. У виробничому сенсі це може бути сприятливим для вирощування однієї культури і менш сприятливим або непридатним для вирощування інших. Тобто в перспективному орієнтуванні виробництва на ті чи інші культури важливим критерієм має бути їх потенційна продуктивність.

Характеризуючи кожну зону окремо, зазначимо, що, не дивлячись на статистичне покращення ситуації за декілька останніх років, в цілому усереднені показники ще не досягли рівня 1990 р.

В зоні Степу (АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області) на зміну обсягів виробництва негативно вплинуло періодичне скороченні посівних площ, зменшення внесення добрив та загальне погіршення матеріально-технічної ситуації. Аналіз залежності результативних показників від площі посівів зернових за останні 10 років засвідчив пряму залежність підвищення рівня рентабельності разом зі збільшенням площі посівів. Так, підприємства які зберегли крупнотоварне виробництва (під посівами зернових понад 2500 га) — беззбиткові та мають значно кращі економічні показники ніж ті, хто вирощують зернові культури на площі 600 га (рентабельність — 20%).

За адміністративно-територіальним поділом до зона Лісостепу відносять території Вінницької, Київської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької областей. Розвиток зернового господарства даної зони був визначений тими ж трансформаційними чинниками що і зони Степу. Групування по площі посіву та залежність між площею та рентабельністю знову засвідчили значні переваги великотоварного виробництва (від 5000 т і більше). Посіви на площі 400 га і менше в кожного другого господарстві збиткові.

Зона Полісся (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Чернігівська області) має суттєві відмінності від попередньо розглянутих. В цій зоні розміри господарств та площі посівів зернових значно менші, ніж в інших зонах. Через це витрати на виробництво зерна майже вдвічі вищі. Розвиток зернового господарства в даній зоні має бути спрямований на максимальне забезпечення власних потреб у зерновій продукції за рахунок індивідуального підходу до вирощування зернових у кожному окремо взятому районі.

Напрямок розвитку повинен враховувати:

- узгодженість спеціалізації виробництва відповідно до природно-кліматичної зони;
- підтримання (утворення) великотоварного спеціалізованого виробництва як вагомому учасника ринку та державних програм забезпечення національної продовольчої безпеки;
- заохочення впровадження інноваційних та ощадних технологій зерновиробництва;

Постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 11 лютого 2010 року було визначено нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах. Проте, на нашу думку, низка позиціє є занадто узагальненими. До того у оприлюднених змінах конкретні цифри замінені "словом та цифрами до..." найбільшого показника. Наприклад: "... у графі "технічні культури, усього" у позиції "Поліський" цифри та знаки "3 – 25" замінити словом та цифрами "до 40", у позиції "Лісостеповий" цифри та знаки "5 – 30" замінити словом та цифрами "до 40", що через значне узагальнення, на нашу думку, є не досить вдалим [6].

У загальній структурі виробництва зон доцільно зберегти співвідношення що склалися в середньому за останні 10 років. Пріоритети розвитку зернового господарства в зоні Степу мають бути зорієнтовані на застосування травопільної системи землеробства з впровадженням притаманних їй агротехнологічних заходів. Крупнотоварне виробництво, засноване на ресурсощаднувальному землекористуванні, може бути поєднане з галуззю свинарства — як основного "споживача" великих обсягів фуражного зерна. Так, пшениця озима займатиме від 50 – 55% у посівній площі та близько 60% у валовому зборі зернових, кукурудза відповідно 7 – 10 та 12 – 15%. Принциповим у даному питанні є перспективне спрямування на підвищення у найближчі роки врожайності в середньому на 10 – 15% та закріплення досягнутих результатів. Це дасть можливість збільшити запаси зерна на 1,5 млн т у порівнянні з показниками 2009 – 2012 рр. та поліпшити експортні можливості.

В перспективній структурі посівів зернових у зоні Лісостепу пшениця озима

займатиме 50 – 55% площі та 40 – 45% обсягу виробництва, зернобобові — відповідно 8 – 10% та 10 – 13%, а кукурудза — 12 – 15% та 15 – 18%. Нині рівень забезпечення внутрішніх потреб зони Лісостепу є достатнім і області мають значний експортний потенціал зерна.

З метою уникнення негативних ринкових ситуацій після досягнення можливих обсягів валового збору, важливим є питання його ефективного освоєння. Перспективні розрахунки перш за все повинні передбачати пріоритети в розвитку тваринництва та його зростаючі потреби. Внутрішнє споживання на продовольчі цілі при досягненні раціональних норм споживання збільшуватись не буде через збільшення в раціоні м'ясо-молочної, рибної продукції тощо.

Висновки. Поглиблення ринкових процесів і зростання показників аграрного виробництва та зернового господарства зокрема повинно базуватись не лише на окресленні, але й на дотриманні напрямів визначеної регіональної політики. Майбутнє зернового господарства має бути переорієнтовано на великотоварне виробництво, з врахуванням природно-кліматичних умов регіону. Тобто на створення територіального угруповання господарств з вирощування, зберігання та переробкою певних видів продукції, що створене на засадах прибутковості, сталості та ефективності у використанні природних ресурсів і виробничого потенціалу. З боку держави слід передбачити зобов'язання та заохочення відповідно до специфіки кожного окремого територіального угруповання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В.І. Зерно і ринок: [Монографія] / В. І. Бойко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — С. 279.
2. Немчинов В.С. О критериях размещения сельскохозяйственных культур и отраслей животноводства / В. С. Немчинов// Вестн. АН СССР.1947.№2.С.77
3. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк В.М., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В.Присяжнюка, М.В.Зубця, П.Т. Саблука, В.Я.Меселя-Веселяка, М.М.Федорова. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008с.
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк] / К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 182 с.
5. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2010 р. — Київ: Державна служба статистики України, 2011. — 385 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від “Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівоzmінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах”. 11 лютого 2010 року № 164 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=164-2010-%EF>

Одержано 4.04.13

Анотація

Комиссаренко Е. Н.

Приоритеты региональной политики развития зернового хозяйства.

Рассмотрены и систематизированы фундаментальные основы и факторы

воздействия на структуризацию аграрного сектора.

При переходе на инновационную модель развития детерминация приоритетности баланса структуры региональной аграрной экономики становится особенно актуальной.

Перспективность рыночных процессов и возрастающая динамика показателей аграрного производства и зернового хозяйства в частности, должна базироваться не только на научном обосновании, но и на строгом выполнении определенной региональной политики.

Развитие зерновой отрасли должно быть переориентировано на крупнотоварное производство с учетом природно-климатических условий региона.

Со стороны государства необходимо предусмотреть обязательства и поощрения соответственно специфике каждого территориального объединения.

При определении направления развития необходимо учитывать:

- соответствие специализации производства природно-климатической зоне;
- поддержка (создание) крупнотоварных специализированных участников рынка в соответствии с государственными программами обеспечения национальной продовольственной безопасности;
- поддержка и поощрение внедрения инновационных технологий зернопроизводства.

В общей структуре производства зерновых целесообразным будет сохранить соотношения характерные для последних десяти лет.

Приоритеты развития зернового хозяйства в степной зоне должны быть ориентированы на применение травопольной системы земледелия с внедрением инновационных систем.

На сегодня уровень обеспечения внутренних потребностей этих зон является достаточным и содержит экспортно-ориентированные потенциальные возможности.

Ключевые слова: аграрный сектор, зерновое хозяйство, структуризация производства, крупнотоварное производство.

Annotation

Komissarenko E.N.

The priorities of a regional policy of development of grain production.

The fundamentals and the factors of influence on the structuring of an agrarian sector are considered and systematized.

In transition to an innovative model of development the determination of priority of a balance of a structure of regional agrarian economy becomes particularly relevant. The prospect of market processes and the dynamics of increasing of agricultural production and grain farming in particular, should not be based only on the scientific basis but it should be based on the strict implementation of specific regional policies. The development of the grain industry should be refocused on a large scale production, taking into account the climatic conditions of the region.

In determining the direction of development such facts must be considered:

- *the compliance of a specialization of production to climatic zone;*
- *the support (creation) of a large commodity market participants respectively to specialized government programs to ensure national food security;*
- *the support and promote the introduction of innovative technologies of grain production.*

In general the structure of grain production will maintain appropriate ratios typical to the past ten years. The priorities of development of grain production in the Steppe Zone should be focused on a use of grassland farming systems with the introduction of innovative systems.

Nowadays a level of the domestic demand of these zones is sufficient and has the potential of export-oriented features.

Key words: agrarian sector, grain farming, structuring of production, large scale production.